

KÖZLEMÉNYEK

Új városaink

FARKAS VERONIKA

Hajós

Hajós Bács-Kiskun megye 21. városa. Dél-Alföldön, a Duna-Tisza közén, a Sárköz délkeleti részén, a Duna-völgyi főcsatorna partján, Kecskeméttől 80 kilométerre helyezkedik el. A település közúton a megyeszékhelyről az 54-es, Kalocsáról az 51-es útról érhető el. A KUNSÁG Volán rendszeres járatai kötik össze Kecskeméttel, Kalocsával, Bajával. Vasúti közlekedés szempontjából igen kedvezőtlen a helyzete, mivel vasútvonal nem érinti. Hajós hazánk egyik legismertebb búcsújáró helye, s emellett borkultúrájáról is nevezetes.

A város története

Hajós mai területét a földtörténet régebbi korszakaiban mocsaras, vizes rétek, tölgyesek borították. A Duna régi medre árterületének kiemelkedésén jött létre, a lazább homokos térségtől egy tőle keletre elhúzódó földtani törésvonal agyagos dombvonulata választotta el. A kötöttebb talaj a takarmánynövények termesztésének, valamint az állattenyésztésnek kedvezett; a homokos viszont hozzájárult az intenzív szőlőtermesztés kialakulásához. A település neve feltehetőleg a hajó kőnévből ered, utalva arra, hogy akkoriban az ott élők megélhetésében a víz igen jelentős szerepet töltött be. Hajós már a török hódoltság előtt létezett. Az ország három részre szakadása idején igen gyéren lakott terület volt, a török kiűzése után szinte teljesen elnéptelenedett. Évszázadokig a kalocsai érsekség uradalmának a része volt. Az 1720-as években két nagyobb hullámban német családokkal népesítették be a területet, ők tekinthetők a második honfoglalóknak. Az akkori érsek – mivel igen fontosnak tartotta a település fejlesztését – mérnököt hívatott Bécsből ház- és középület-építés irányítása céljából, s emellett állatok adományozásával segítette a lakosságot.

Hajós, légi felvétel

1753-ban a település templomában ferences és kapucinus papokat szenteltek fel, búcsújáró helyé a Bussen-Offenből hozott templomkegytárgy miatt vált a község. A virágzó egyházi, vallási, politikai élet eredményeként 1756-ban vásártartási és mezővárosi jogot kapott a település. Az 1760-as években néhány zsidó család befogadása a kereskedelem élénkülését hozta magával, azonban az 1768. évi árvíz a fejlődést megszakította, súlyos károkat okozott. 1848-ban a lakosság döntő része sváb volt, a szabadságharc-hoz kapcsolódva 120 fős nemzetőrséget állítottak fel.

1853-ban az érseki tulajdonú földeken már virágzó gazdálkodás folyt (az ott élők egyharmada rendelkezett telephányaddal), majd a kiegyezést követően jelentős intézményeket hoztak létre (például fiú-leány intézet).

A település arculata már a XIX. század végére kialakult: főutcái szabályosak, szélesek, gondozottak, akárcsak középületei, kertjei, a századforduló eleji építkezések (például új tanácsháza, könyvtár, iskolaépület) a faluképen javítottak, azonban ezt az első világháború megszakította,

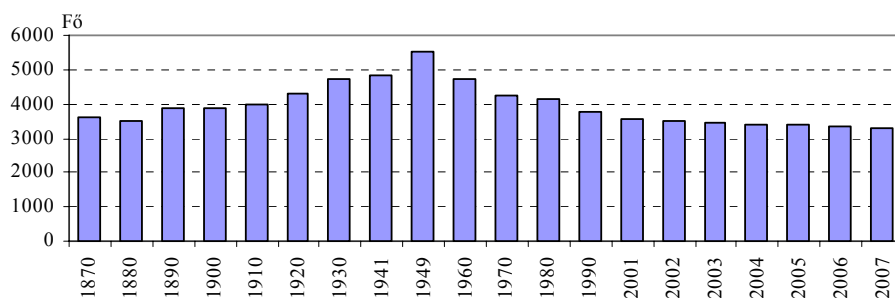
a forradalmak visszavetették. Később az érsekség olcsó házhelyei, a főcsatorna építése új lendületet adott a település fejlődésének, amelynek azonban a második világháború vetett véget. A háborús jóvátétel keretében a településről 300 embert deportáltak, majd 1944–1949 között kitelepítették a lakosság nagy részét. Az első hullám 1946-ban indult, a második pedig 1947 tavaszán, összesen 400–450 családot érintett a kitelepítés. Helyükre kezdetben belföldi telepeseket, később főként a Felvidékről magyarokat, menekülteket költöztettek, ennek következtében a népesség igen heterogénné vált. A 2001. évi népszámlálás időpontjában a lakosság közel négytizede vallotta magát hazai kisebbséghez tartozónak, amelynek 38%-a kötődött a német nemzetiségi, kulturális értékekhez, hagyományokhoz.

Hajós kétévszázados múltú, nagy hagyományú gazdasági ágazata a szőlőtermelés, a borgazdálkodás, neve összefonódott a pincékkel, a pincefalu története összefügg a középkorban betelepült svábok szőlőművelésével. Az első pincék a külterületen voltak, ugyanis itt található egy barlangrendszer, amelynek vájatai már az 1840-es években pinceként működtek. Az első mesterséges pincék vályogból készültek, az oromfal deszkából vagy vesszőfonatból épült, a tető pedig nádából. A ház alatti löszbe vájt pince eredetileg boltozatlan volt. 1908-ban rekord mennyiségű szőlő termett, s emiatt új pincéket építettek, amelyek azonban már téglából, cseréptetővel készültek, a pinceházban pinceszobát is kialakítottak. Az 1980-as évektől a pincefalu rendezési tervek alapján fejlődött tovább, napjainkban 1200 pincéjével egyedülálló népművészeti érték, Európa-szerte ismert. Jelentős az idegenforgalma; 1982-től minden év májusában megrendezésre kerül – gyakran 25 ezer ember részvételével – az Orbán napi borünnep.

Népesség, népmozgalom

Az első népszámlálás alkalmával Hajóson 3597 fő élt, a népességszám a kezdeti stagnálás után 1949-ig emelkedett, ezt követően azonban csökkent. A települést a negyvenes évek végéig természetes szaporodás jellemezte, ezt követően azonban a vándorlási veszteség népességfogyással párosult, ami a népesség számának csökkenéséhez vezetett. Az előbbi folyamat a kilencvenes évek elejéig tartott, az 1990–2001 közötti időszakot Hajós már 65 fős többlettel zárta. A 2004 utáni években azonban az elvándorlások száma ismét meghaladta az odavándoroltakét.

*A népesség számának alakulása**

*1960-ig jelenlévő, 1970-től lakónépesség.

2008 elején Hajós a lakosságszáma alapján Bács-Kiskun megye 119 települése között a 31. helyet foglalta el. Korösszetételét tekintve a népesség közel hattizede 18–59 év közötti, több mint egynegyede 60 év feletti volt, a 0–14 évesek 13, a 15–17 évesek pedig 2,9%-ot tettek ki. A népesség nemek szerinti bontása nőtöbbséget jelez, a nők aránya 52,8, a férfiaké 47,2%. A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Hajóson 100 felnőttkorúra 72 gyermek és öregkorú jutott, ez pedig

14-gyel több, mint a megye városainak átlaga. Az öregedési index (a 100 gyermekkorúra jutó öregkorú) 172 volt, a városi 117-es átlaggal szemben.

Az elvándorlások oka elsősorban az agrárágazat alacsony jövedelmezőségében keresendő. A fiatalok közül sokan, akik továbbtanulás végett elhagyták a települést, az iskola befejezése után már nem tértek vissza, áttelepültek a megye más városaiba, főként Bajára. A 2001. évi felméréskor Hajós népességének a háromtizedét sem foglalkoztatták, 6,1%-a munkanélküli, négytizede inaktív, közel egynegyede pedig eltartott volt. A megye városainak átlagához képest nagyobb az inaktívak és a munkanélküliek hányada, a foglalkoztatottak és az eltartottak aránya viszont kisebb.

Gazdasági helyzet

Hajóson a meghatározó szőlő- és bortermelés mellett mindig jelentős volt az egyéb növények termesztése és az állattenyésztés is. Az utóbbiak hosszú ideig csak saját termelésre korlátozódtak. A II. világháború után a Hosszúhegyi Mezőgazdasági Kombinát és a József Attila Termelőszövetkezet kínált új munkalehetőséget: a hetvenes években kisegítő üzemek, mellékágaik (például cipőfelsőrész-készítő üzem) is létrejöttek, jól működtek.

2001 és 2007 között a regisztrált vállalkozások száma 12,7%-kal emelkedett, ezen belül a társasoké egynegyeddél, az egyénié 8,3%-kal lett több. Az előbbi gazdálkodási formában jegyezték be a vállalkozások valamivel kevesebb mint háromtizedét (ebből a korlátolt felelősségűek 15,8, a betéti társaságok 11,9%-ot képviseltek), az utóbbiak aránya pedig meghaladta a hétéztizedet. Az egyéni vállalkozók 56%-át főfoglalkozásuként, mintegy egyharmadát mellékfoglalkozásuként, 15,4%-át nyugdíjasként jegyezték be. 2007. december 31-én a hajósi székhellyel regisztrált vállalkozások közül a kereskedelem, javítás ágazatba tartozók hányada valamivel meghaladta a mezőgazdaságiakét, az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatásba soroltaké pedig már közelítette az előbbi kettőt.

1. táblázat

*A regisztrált vállalkozások száma és megoszlása főbb nemzetgazdasági ágak szerint
2007. december 31.*

Ágazati kód	Gazdasági ág	A regisztrált vállalkozások	
		száma	aránya, %
	Összesen	311	100,0
	Ezen belül:		
A, B	Mezőgazdaság, vad-, erdőgazdálkodás, halászat	53	17,0
C–E	Ipar	38	12,2
F	Építőipar	33	10,6
G	Kereskedelem, javítás	55	17,7
H	Szálláshely-szolgáltatás	37	11,9
I	Szállítás, raktározás, posta, távközlés	12	3,9
K	Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	50	16,1

A népszámlálás időpontjában a településen foglalkoztatottak 44%-a a szolgáltatási szektorban, 43%-a az ipar, építőipar, 13%-a a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás nemzetgazdasági ágban tevékenykedett. A megye városainak átlagától a szolgáltatás aránya 16,6%-kal maradt el, viszont az ipar, építőipar 12, a mezőgazdaságé pedig 4,6%-kal meghaladta azt.

2007 végén Hajóson 46 kiskereskedelmi üzlet és egy nagykereskedelmi raktár működött. A lakosság napi szükségleteinek ellátását kilenc élelmiszerüzlet és áruház biztosította, a vendégek, szórakozni vágyók 13 étterem, cukrászda, valamint öt bár, borozó közül választhattak.

Lakáshelyzet, infrastruktúra

2008. január 1-jén Hajós lakásállománya meghaladta az ezernégyszázat, 100 lakásra átlagosan 234 lakos jutott, mindössze négy fővel több, mint a megye városaiiban. A lakásállomány a legutóbbi népszámlálás óta mindössze 2,5%-kal nőtt, ez pedig a lakásépítések lassulását jelzi.

2. táblázat

A lakásállomány főbb adatai

Megnevezés	1970	1980	1990	2001. február 1.	2008. január 1.
	január 1.				
Lakásállomány	1463	1495	1316	1379	1414
Ezen belül					
1 szobás	360	177	47	20	..
2 szobás	768	550	303	155	..
3 és több szobás	335	768	966	1204	..
A lakásállomány indexe (előző időpont=100,0%)	97,9	102,2	88,0	104,8	102,5
100 lakásra jutó lakos	353	331	288	274	234

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Hajós lakásainak közel fele komfortos, 38%-a összkomfortos volt, előbbi 13,6%-kal meghaladta a megye városainak átlagát, utóbbi 4,6%-kal elmaradt tőle. A félkomfortosok, de különösen a komfort nélküliek, valamint a szükség- és egyéb lakások aránya viszont alacsonyabb volt a megye városainak átlagánál.

2008. január első napján Hajós közműellátottsága – a 90-es évek önkormányzati fejlesztéseinek eredményeként – a megye városainak átlagánál kedvezőbb: a közüzemi vízhálózatra a lakások 98, a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatra pedig 87%-a kapcsolódott (a megye városainak átlaga 52,7%). A háztartásoktól elvezetett szennyvíz a szolgáltatott víznek közel háromnegyedét tette ki, ami háromtizeddel több a megye városainak átlagánál. Hajóson a háztartási vezetékes gázt fogyasztók aránya 93,5%, ugyancsak átlagot meghaladó.

3. táblázat

Közműellátottság, 2007

Megnevezés	A közüzemi vízvezeték- hálózatba	A közcsatorna- hálózatba	A háztartásokból elvezetett szennyvíz mennyisége a szolgáltatott ivóvíz %-ában	Háztartási gázfogyasztók a lakásállomány %-ában
	bekapcsolt lakások aránya, %			
Hajós	98,5	86,5	74,3	93,5
A megye városainak átlaga	90,5	52,7	42,4	80,1

1945 előtt Hajóson római katolikus elemi népiskola, ismétlőiskola és kihelyezett polgári iskola működött, emellett a helyi oktatásból az árvaház is részt vállalt. Jelenleg a település száz óvodai férőhellyel rendelkezik, az óvodában négy csoportban 79 gyermekkel 10 óvodapedagógus foglalkozik. Általános iskolai oktatásban 246 gyermek vesz részt, akiket 27 pedagógus tanít; a 13 osztály 6 osztálytermen osztokodik. Az érseki kastélyt gyermekotthonként hasznosítják, férőhelyeinek száma 48. A településen idősek számára 25 férőhelyes nappali intézmény található, amit 2007-ben 8 fő vett igénybe.

2007-ben az egészségügyi alapellátás keretében a település lakosságát két háziorvos és egy házi gyermekorvos egy-egy körzeti ápolónővel látta el. Egy háziorvosra 992 lakos jutott, jóval kevesebb, mint a megye városaiban átlagosan. A településen családsegítő szolgálat működött.

Hajós mindig a térség kulturális központja volt, az Albrecht Dürer Művelődési Ház korszerű, könyvtárral ellátott, ahol mintegy 21 ezer könyvtári egység áll az olvasók rendelkezésére. A művelődési ház fontos szerepet tölt be a település szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárásában, ápolásában, megismertetésében, bemutatók, kiállítások, népművészeti és hagyományörző, alkotó-közönség találkozók szervezésében, valamint az iskolarendszeren kívüli tanfolyamok, a felnőttoktatási lehetőségek megteremtésében.

SZALAINÉ HOMOLA ANDREA

Rudabánya

Rudabánya közel háromezer fős település az észak-magyarországi régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megye északnyugati részén, a településről elnevezett Rudabányai-hegység völgyében. Legkönnyebben a 26-os főút irányából közelíthető meg, Kazincbarciktól 19 km-re. Területe 16,46 km², a Kazincbarcikai kistérségbe tartozik. Első írásos említése 1299-ből származik, azonban a település sokkal régebbi, hiszen egyike Magyarország legősibb bányahelyeinek. A föld kincseit – réz, ólom, vas, ezüst – évezredek óta bányássza az itt élő ember.

Neve az ószláv „ruda”, vagyis érc, vasérc szóból származik. A hely fontosságát mutatja, hogy már a középkorban, 1350 környékén városi kiváltságokat kapott, és egyik tagja volt az 1487. december 26-án Kassán megalakult hét felső-magyarországi bányaváros szövetségének.

Fennmaradt a XIV. századi, ezüstdből készült várospecsétje, amelyet ma a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek. A XVI. században a török veszély és a csökkenő érckészletek hatására Rudabánya elvesztette bányavárosi kiváltságait, és az ezt követő három évszázadban nem folyt jelentős bányaművelés a területén. A település az elmúlt századokban több nagyhírű család tulajdonában is volt. Közülük kiemelkednek a Gvadányiak. (Itt született gróf Gvadányi József lovasgenerális, aki katonai pályafutása befejeztével vált a magyar irodalom jeles alakjává.) Rudabányán az érctermelés 1880-ban újraindult, és ezzel egy időben kezdetét vette a település újkori fejlődése is. A vasércbányászat jelentősége igazán az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés megkötése után nőtt meg, hiszen Rudabánya az új határok közé szorított Magyarország egyetlen vasércbányájaként maradt meg egészen 1985-ig. Napjainkban már csak gipszbányászat folyik a szomszédos Alsótelekesen (házánk egyetlen gipszlelőhelyén), melynek feldolgozóüzeme Rudabányán található.

Rudabánya napjainkban a térség kisvárosias képet nyújtó fejlett települése. Itt működik Magyarország egyik legnagyobb bányászattörténeti múzeuma. A Földvári Aladár geológusról elnevezett kiállítóteremben gazdag érc-, ásvány- és őslénygyűjtemény található, többek között a híres Rudapithecus-leletek másolatával. A nevezetességek sorát növeli az egykori külszíni bánya legmélyebb pontján kialakult, egyedi látványt nyújtó bányató, amely közel 60 méteres mélységével jelenleg hazánk legmélyebb állóvize. A település számos országos hírű látnivalóval büszkélkedhet. A Perényi István és Saurer Erhard vörös márvány síremlékét is magában rejtő református templom hazánk egyházi műemlékeinek egyik fontos darabja.

A település az elmúlt évtizedekben kiemelkedő *térségi jelentőségre* tett szert, a bányával kapcsolatos beruházásokon túl fejlett infrastruktúra alakult ki. Rudabánya 1970. december 19-én nagyközségi címet kapott. A viszonylag folyamatosan rendelkezésre álló pénzügyi források révén ren-